Politeja
Nr 4(104), 2026, s. 315-342
https://doi.org/10.12797/Politeja.23.2026.104.15
Licencja: CC BY-NC-ND 4.0

Przemysław Piotr DAMSKI
Uniwersytet Łódzki
przemyslaw.damski@uni.lodz.pl

FRUSTRACJA TOWARZYSZĄCA PRACY NAD KREOWANIEM POLITYKI ZAGRANICZNEJ PAŃSTWA

PRZYPADEK WYBRANYCH URZĘDNIKÓW PIERWSZEJ ADMINISTRACJI DONALDA J. TRUMPA

ABSTRACT This article examines the frustration experienced by American officials responsible for shaping U.S. foreign policy. The text analyses the emotives of frustration and the emotional states of the President and his subordinates, drawing on constructivist theory and the English School of International Relations. The analysis shows that all individuals whose cases were examined experienced frustration. This feeling of frustration stemmed from the inability to achieve the intended objectives and was linked to differing expectations between the President and his subordinates, as well as differing value systems. In all cases, frustration resulted in a feeling of resignation, which was sometimes preceded by anger, and led ultimately to the dismissal of officials.

Keywords: emotions, frustration, international relations, foreign policy, United States, Donald Trump

Słowa kluczowe: emocje, frustracja, stosunki międzynarodowe, polityka zagraniczna, Stany Zjednoczone, Donald Trump

WPROWADZENIE

Politykę administracji Donalda Trumpa często postrzegano jako nacechowaną emocjami[1] i dostrzegano jej skuteczność w pozyskiwaniu wyborców[2]. Ericka Tucker uważała jednak odwoływanie się przezeń do strachu i gniewu za dowód słabości prezydenta i USA[3]. W innych zarzutach podnoszono, iż przewaga emocji nad merytoryką jest katastrofalna dla dyplomacji, w której niegdyś *logos* dominował nad *pathosem*[4]. Zwolennicy tych stanowisk, akcentując aspekty populistyczne prezydenckiej narracji[5] oraz pogorszenie relacji z sojusznikami[6], zwracali uwagę na zgubność emocji, które postrzegali jako aberrację w polityce międzynarodowej[7].

Tak sformułowana hipoteza nie przechodzi pozytywnie falsyfikacji. Ustalenia z zakresu historii międzynarodowej[8] wskazują na obecność emocji w polityce między-

1 J. Filipovic, *Why This Man Is Too Emotional to Be President*, CNN, 30 IX 2020, [online] https://www.cnn.com/2020/09/30/opinions/angry-white-men-on-stage-filipovic/index.html, 11 VIII 2026.

2 E. Hidalgo-Tenorio, M.Á. Benítez-Castro, *Trump's Populist Discourse and Affective Politics, or on How to Move „the People" through Emotion*, „Globalisation, Societies and Education" 2022, vol. 20, nr 2, s. 86-109; D. Schrock i in., *The Emotional Politics of Making America Great Again: Trump's Working Class Appeals*, „The Journal of Working-Class Studies" 2017, vol. 2, nr 1, s. 5-22.

3 E. Tucker, *Hope, Hate and Indignation: Spinoza and Political Emotion in the Trump Era*, [w:] *Trump and Political Philosophy: Patriotism, Cosmopolitanism, and Civic Virtue*, red. M.B. Sable, A.J. Torres, Cham 2018, s. 142.

4 R.S. Zaharna, *Trumping Traditional Public Diplomacy*, USC Center on Public Diplomacy, 17 I 2017, [online] https://uscpublicdiplomacy.org/blog/trumping-traditional-public-diplomacy.

5 T. Wojczewski, *Trump, Populism, and American Foreign Policy*, „Foreign Policy Analysis" 2020, vol. 16, nr 3, s. 292-311.

6 L.E. Wehner, *Stereotyped Images and Role Dissonance in the Foreign Policy of Right-Wing Populist Leaders: Jair Bolsonaro and Donald Trump*, „Cooperation and Conflict" 2023, vol. 58, nr 3, s. 284-287; J.A. Engel, *No More Mulligans. Donald Trump and International Alliances*, [w:] *The Presidency of Donald J. Trump. A First Historical Assessment*, red. J.E. Zelizer, Princeton 2022, s. 240.

7 Filozof Szymon Wróbel, także odwołując się do arystotelesowskiej triady *logos*, *ethos*, *pathos* i nie negując występowania emocji, zwracał uwagę, iż język stał się jedynym środowiskiem powstawania polityki. S. Wróbel, *Logos, Ethos, Pathos. Classical Rhetoric Revisited*, „Polish Sociological Review" 2015, vol. 191, nr 3, s. 401-422.

8 Terminu „historia międzynarodowa" użyłem z rozmysłem. Nie jest to prosta kalka z angielskiego i niemieckiego (*international history* / *Internationale Geschichte*). Funkcjonujące w języku polskim „historia powszechna", „historia dyplomacji", „historia stosunków międzynarodowych" nie są synonimami i każde z nich tylko częściowo wpisuje się w zakres historii międzynarodowej. „Historia powszechna" może zatem obejmować wszystko to, co nie jest „historią Polski", włącznie z dziejami wewnętrznymi państw. „Historia dyplomacji" będzie bliższa polityce zagranicznej państw i dziejom administracyjnym służby zagranicznej. „Historia stosunków międzynarodowych" może zaś oznaczać zarówno dzieje międzynarodowe, jak i historię dyscypliny Stosunki Międzynarodowe. W Wielkiej Brytanii i Niemczech terminologia ewoluowała ze względu na poszerzający się zakres badawczy dyscypliny. Więcej zob.: P. Finney, *Introduction: What is International History*, [w:] *Palgrave advances in international history*, red. P. Finney, Houndmills 2005; W. Loth, *Internationale Geschichte als pluralistisches Programm*, [w:] *Internationale Geschichte in Theorie und Praxis / International History in Theory and Praxis*, red. B. Haider-Wilson, W.D. Godsey, W. Mueller, Wien 2017; P.P. Damski, *Klio czuje. Refleksje nad historią międzynarodową na przykładzie problemu emocji*, „Historyka. Studia Metodologiczne" 2022, t. 52, s. 409-434.

narodowej[9]. Emocje są stale obecne w życiu człowieka zarówno na niwie prywatnej, jak i zawodowej[10], pełniąc istotne funkcje biologiczne i społeczne[11], co wbrew potocznej opinii nie pozwala ich sklasyfikować jednoznacznie jako pozytywne lub negatywne[12]. Afekty *towarzyszą* zatem człowiekowi i bez zrozumienia tychże trudno lepiej rozumieć lub nawet wyjaśniać zjawiska zachodzące na arenie międzynarodowej[13].

Zapewne podobne motywacje przyświecały politologom, zwłaszcza analizującym krajową politykę Donalda Trumpa[14]. Badania dotyczące sfery międzynarodowej były mniej spójne. W mniej lub bardziej przekonujący sposób interpretowano rzekome stosowanie *doktryny szaleńca*[15] lub wskazywano na przyczynienie się Trumpa do pogorszenia relacji z sojusznikami i naruszenia stabilności ładu międzynarodowego[16]. *De facto* jednak w centrum zainteresowania pozostawał Trump. Cel tego artykułu jest

[9] J.M. Hughes, *Emotion and High Politics: Personal Relations at the Summit in Late Nineteenth-Century Britain and Germany*, Berkley 1983; P.P. Damski, *Ewolucja koncepcji „szczególności Arktyki" w kontekście wpływu wojny rosyjsko-ukraińskiej na sytuację międzynarodową na Dalekiej Północy (luty–grudzień 2022)*, [w:] *Formy mocarstwowości we współczesnym świecie – studium przypadków*, red. M. Marczuk, K. Żakowski, Łódź 2023, s. 135-164.

[10] Na obecność emocji w środowisku pracy zwraca się uwagę w naukach o zarządzaniu i psychologii pracy. N.M. Ashkanasy, A.D. Dorris, *Emotions in the Workplace*, „Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior" 2017, vol. 4, s. 67-90; R. Gopinath, *Employees' Emotions in Workplace*, „Research Journal of Business Management" 2009, vol. 5, nr 1, s. 1-15; J.E. Bono i in., *Workplace Emotions: The Role of Supervision and Leadership*, „Journal of Applied Psychology" 2007, vol. 92, nr 5, s. 1357-1367. Praca w administracji państwowej pozostaje pracą, ze wszystkimi tego konsekwencjami, choć posiadającą swoją specyfikę.

[11] F.L. Philippe i in., *Passion for an Activity and Quality of Interpersonal Relationships: The Mediating Role of Emotions*", „Journal of Personality and Social Psychology" 010, vol. 98, nr 6, s. 917-932; R.S. Lazarus, *Emotions and Interpersonal Relationships: Toward a Person-Centered Conceptualization of Emotions and Coping*, „Journal of Personality" 2006, vol. 74, nr 1, s. 9-46.

[12] W zależności od tego, jakie funkcje pełnią, w odpowiedzi, na jaki impuls powstały i jakie mają skutki, mówimy natomiast o emocjach o znaku pozytywnym lub negatywnym. W potocznym rozumieniu określa się je jako pozytywne lub negatywne. Należy jednak zwrócić uwagę, iż uproszczenie to będzie zależne od czynników kulturowych i emocja lub grupa emocji postrzegana w jednym kręgu kulturowym jako pozytywna w innym może być interpretowana jako negatywna. E. Dejonckheere, *Are Positive and Negative Emotions Really Opposites?*, „Psychology Today" 2020, 10 II, [online] https://www.psychologytoday.com/intl/blog/emotions-and-well-being/202002/are-positive-and-negative-emotions-really-opposites, 11 VIII 2026; J. Leu, J. Wang, K. Koo, *Are Positive Emotions Just as „Positive" Across Cultures?,* „Emotion" 2011, vol. 11, nr 4, s. 994-999.

[13] Wilfried Loth nazywa to poprawnością interpretowania wypowiedzi, jednak z powodzeniem możemy rozciągnąć to założenie. W. Loth, *Angst und Vertrauensbildung*, [w:] *Dimensionen internationaler Geschichte*, red. J. Dülffer, München 2012, s. 30.

[14] Zob. A. Skonieczny, *Emotions and Political Narratives: Populism, Trump and Trade*, „Politics and Governance" 2018, vol. 6, nr 4, s. 62-72; E. Tucker, *Hope, Hate and Indignation*..., s. 131-157; E. Hidalgo-Tenorio, M.-Á. Benítez-Castro, *Trump's populist discourse*..., s. 86-109.

[15] Zob. O. Turner, J. Kaarbo, *Predictability Unpredictable: Trump's Personality and Approach Towards China,* [w:] *A Trump Doctrine: Unpredictability and Foreign Policy*, red. M. Bentley, A.B. Lerner, London–New York 2023, s. 105-124.

[16] F. Schortgen, *U.S. Foreign Policy in the Trump Administration: The Unmooring of America's Global Leadership Role?*, [w:] *The Legacy of Trump Administration: A Disruptive Presidency*, red. M. Grossman i in., Cham 2024, s. 121-145.

odwrotny. Ludzie, w tym przypadku prezydent i podlegli mu urzędnicy, są jedynie nośnikami emocji, które stanowią przedmiot mojej analizy. Zmiana optyki, tj. założenie, iż stany afektywne są nieodłączną częścią ludzkiej aktywności, oraz uczynienie ich centrum zainteresowania pozwoli na lepsze określenie ich roli w procesach kształtujących politykę zagraniczną oraz stosunki międzynarodowe. Zrozumienie emocji pojawiających się w okresie pierwszej kadencji Trumpa może być też istotną wskazówką do zrozumienia jego polityki w drugiej kadencji.

TEORIA I METODOLOGIA

Nauka i emocje

Nauka, czy szerzej dyscypliny akademickie, takie jak Stosunki Międzynarodowe (SM), długo traktowały emocje jako zaprzeczenie racjonalizmu i domenę kobiecości[17]. W rezultacie, z wyjątkiem psychiatrii i psychologii, poświęcano im niewiele uwagi. Erik Ringmar mówił w tym kontekście o emocjonalnej stronniczości nauk społecznych[18]. Przyczyn takiego stanu rzeczy może być kilka. Dziewiętnastowieczna myśl pozytywistyczna, którą na gruncie SM kontynuowali behawioryści[19], była sceptyczna wobec zjawisk niekwantyfikowalnych. Nawet po upadku konceptu pozytywistycznego w dwóch głównych nurtach teoretycznych dyscypliny, tj. realizmie i liberalizmie, dążono do badania obiektywnych faktów i uzyskiwania obiektywnych wyników. Nie bez znaczenia wydają się też wyniesione z okresu wiktoriańskiej profesjonalizacji służby zagranicznej przekonania części dyplomatów o realizowaniu przez nich interesów państwa i nieuleganiu emocjom[20].

[17] L. Feldman Barrett, E. Bliss-Moreau, *She's Emotional. He's Having a Bad Day: Attributional Explanations for Emotion Stereotypes*, „Emotion" 2009, vol. 9, nr 5, s. 649-658; W.M. Reddy, *Emotional Liberty: Politics and History in the Anthropology of Emotions*, „Cultural Anthropology" 1999, vol. 14, nr 2, s. 257.

[18] E. Ringmar, *Eugene Gendlin and the Feel of International Politics*, [w:] *Researching Emotions in International Relations: Methodological Perspectives on the Emotional Turn*, red. M. Clément, E. Sangar, Cham 2018, s. 33-50.

[19] C. Reus-Smit, *Konstruktywizm*, [w:] *Teorie stosunków międzynarodowych*, red. S. Burchill i in., Warszawa 2006, s. 274; R.H. Jackson, *The Global Covenant: Human Conduct in a World of States*, Oxford 2000, s. 47-48.

[20] Zob. K. Płomiński, *Arabia Incognita. Raport polskiego ambasadora*, Warszawa 2019, s. 10, 23. Jeszcze w latach 60. XX wieku Jean-Baptiste Duroselle w ślad za socjologiem Haroldem D. Laswellem podkreślał, że uprzedzenia (a zatem przekonania, bez oparcia na racjonalnym rozumowaniu i/lub doświadczeniu) w polityce często ujmowane są w sposób racjonalny. J.-B. Duroselle, *The Statesman*, [w:] *Introduction to the History of International Relations*, red. J.-B. Duroselle, P. Renouvin, London 1968, s. 240. Sugeruje to, iż sądy polityczne oparte m.in. na emocjach często przedstawia się w sposób stwarzający pozór racjonalności. Na nierozerwalność emocji i dyplomacji zwracali uwagę praktycy, np. Bismarck. Za: F. von Holstein, *Wilhelm II and Foreign Policy*, [w:] *The Holstein Papers. The Memoirs, Diaries and Correspondence of Friedrich von Holstein, 1837-1903*, red. M.H. Fisher, N. Rich, t. 1: *Memoirs*, Cambridge 1963, s. 175-176.

Ponieważ SM często czerpią z historii międzynarodowej, należy zwrócić uwagę na relatywnie małe zainteresowanie nią historyków[21].

W ostatnich latach na gruncie *cultural turn* obserwujemy w humanistyce oraz naukach społecznych *emotional turn*, który przyczynił się do interpretowania emocji w kontekście kulturowym i społecznym[22]. Pozostaje to w zgodzie z najnowszymi ustaleniami neuronaukowców. Do kultury odwołuje się wprost psychiatrka i neurobiolożka Lisa Feldman Barrett. Podważa ona racjonalizm procesu decyzyjnego ze względu na niemożność wyeliminowania zeń emocji, wynikających z ludzkiego doświadczenia i bagażu kulturowego[23]. Mniej radykalny jest Klaus Scherer, według którego emocje mogą być racjonalne[24]. Na przykład lęk przed psem może wynikać z doświadczenia, co czyni go racjonalnym. Niezależnie od tego, czy uznamy je za racjonalne, afekty są – jak podnosi António Damásio – naturalne dla procesu decyzyjnego zdrowego człowieka[25]. Obserwowany boom przenikający różne dyscypliny naznaczył także nauki o polityce. W SM nie skutkował jednak licznymi obserwacjami emocji *per se*.

Definicje

Emocje, podobnie jak inne zjawiska i pojęcia nieostre, mają szczególny status ontologiczny polegający na ich niedookreśleniu. Intersubiektywizacja stanów afektywnych jest pozorna, gdyż ich przeżywanie jest zależne od miejsca, kultury, czasu i osobistych doświadczeń. Stanowi to wyzwanie dla badaczy. W rezultacie nawet ci reprezentujący tę samą dyscyplinę poznania naukowego mogą definiować emocje odmiennie. Aby uniknąć konfuzji, uczony powinien zawsze określić, co rozumie pod tym pojęciem. Na potrzeby tego artykułu przyjmuję, że emocja to: *subiektywny, zmienny w czasie, zarówno w kontekście indywidualnym, jak i społecznym, konstruowany na podstawie*

[21] W latach 60. XX wieku ukazała się praca Durossella o osobowości i zaangażowaniu emocjonalnym mężów stanu w dyplomację, ale niewielu badaczy poszło tym tropem. Duroselle, *The Statesman*... Część interesowały szanse, jakie obiecywała psychohistoria. Badania nad kulturowym kontekstem emocji są zjawiskiem stosunkowo nowym, stanowiącym pokłosie *cultural turn* oraz *emotional turn* na gruncie nauk historycznych. Pomimo to w USA wciąż historia emocji oraz psychohistoria nie zawsze są precyzyjnie rozdzielane. R. Immerman, *Psychology*, [w:] *Explaining the History of American Foreign Relations*, red. M.J. Hogan, T.G. Paterson, Cambridge 2004, s. 103-122; J.M. Hughes, *Emotion and High Politics*... O konserwatyzmie subcyscypliny patrz: W. Loth, *Internationale Geschichte als pluralistisches Programm*..., s. 254; tenże, *Einleitung*, [w:] *Internationale Geschichte. Themen – Ergebnisse – Aussichten*, red. W. Loth, J. Osterhammel, Berlin/Boston 2000, s. VIII.

[22] M. Clément, E. Sangar, *Introduction: Methodological Challenges and Opportunities for the Study of Emotions*, [w:] *Researching Emotions in International Relations*..., s. 1-29; P.N. Stearns, C.Z. Stearns, *Emotionology: Clarifying the History of Emotions and Emotional Standards*, „American Historical Review" 1985, vol. 90, nr 4, s. 813-836; P.N. Stearns, *Emotion and Change: Where History Comes In*, [w:] *Emotions in International Politics: Beyond Mainstream International Relations*, red. Y. Ariffin, J. M. Coicaud, V. Popovski, Cambridge 2016, s. 48-64.

[23] L. Feldman Barrett, *Jak powstają emocje. Sekretne życie mózgu*, przeł. A. Jarosz, Warszawa 2020.

[24] K. Scherer, *On the Rationality of Emotions: or, When are Emotions Rational?*, „Social Science Information" 2011, vol. 50, nr 3-4, s. 330-350.

[25] A. Damásio, *Descartes' Error: Emotion, Reason and the Human Brain*, London 2008.

wcześniejszych doświadczeń stan przejawiający się wewnętrznie (np. podwyższone ciśnienie krwi, myśli samobójcze) i zewnętrznie (np. mimika, mowa ciała, łzy) – biologicznie (np. nerwobóle) i psychologicznie (np. smutek, radość) – zależny od kontekstu kulturowego, w którym funkcjonuje i/lub została wychowana pozostająca pod jego wpływem jednostka. Doświadczanie emocji może być świadome lub nie, co nie musi mieć wpływu na poprawne ich odczytywanie przez otoczenie. Oznacza to, iż nawet jeśli człowiek nie jest świadomy swego stanu, to tenże stan może być czytelny dla osób kontaktujących się z nim[26].

Na szczególne podkreślenie zasługuje ostatnie zdanie. Wynika z niego, iż w analizowanym przeze mnie przypadku nie jest istotna samoświadomość emocjonalna, zazwyczaj będąca podstawą do rozróżniania stanów afektywnych na afekty, emocje i uczucia[27]; by wymienić tylko jeden z przykładów. Z tego też powodu stosuję te pojęcia wymiennie.

Przedmiotem mojego badania uczyniłem frustrację, gdyż w okresie prezydentury Trumpa zwracano uwagę, że doświadczali jej prezydent i podlegli mu urzędnicy. Wiąże się ona także bezpośrednio z innymi stanami afektywnymi, w które może ona transformować. Z wyboru tego afektu wynikają również pewne trudności, jak choćby odróżnienie jej od irytacji i rozdrażnienia (zob. wykres 1). Ponadto do niedawna uważano, iż frustracja zawsze poprzedza złość, a ta zawsze następuje po niej. Nowsze ustalenia niuansują problem[28]. Te trzy afekty nie muszą być manifestowane, a o ich istnieniu można wnioskować na podstawie emocji, w które one transformują i które są ze sobą zasadniczo zbieżne (np. złość). Dlatego traktuję te stany (rozdrażnienie, frustrację i irytację) jako jeden ewoluujący w czasie stan[29] o znaku negatywnym, występujący w sytuacji regularnie pojawiających się przeszkód w osiąganiu celu, który utrzymując się, może przejść w uczucie rezygnacji[30], społecznie akceptowalnych manifestacji niezadowolenia, złości, a w skrajnych przypadkach – wściekłości i agresji (zob. wykres 2)[31].

[26] P.P. Damski, *Klio czuje*..., s. 411.

[27] O rozróżnieniu zob.: M. Clément, E. Sangar, *Introduction*..., s. 5.

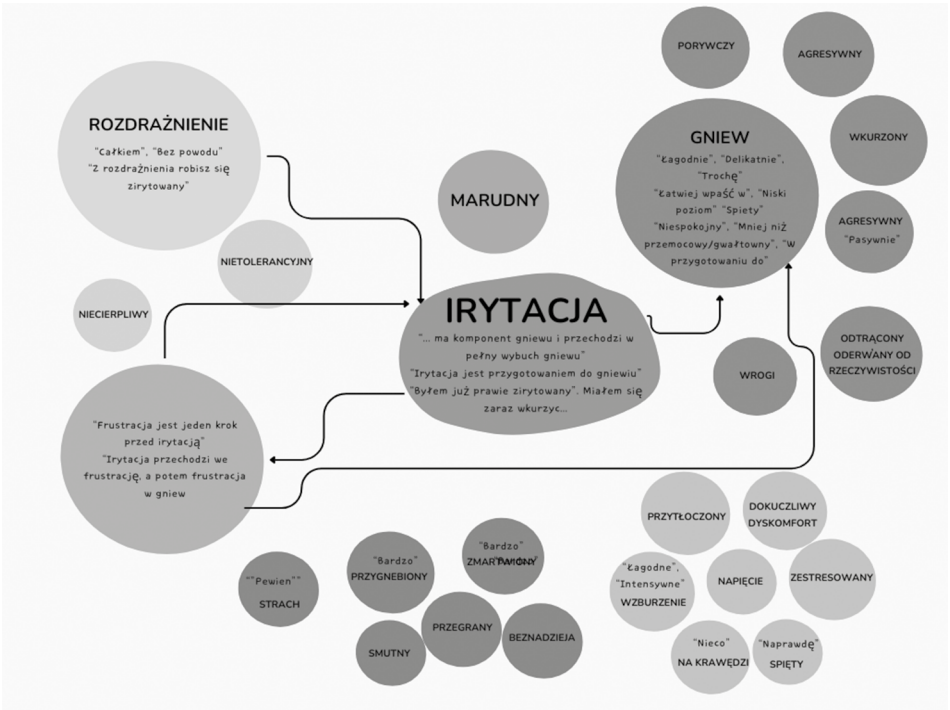
[28] L. Berkowitz, *Frustration-aggression Hypothesis: Examination and Reformulation*, „Psychological Bulletin" 1989, vol. 106, nr 1, s. 59-73.

[29] Skoro to irytacja poprzedza gniew, to dlaczego decyduję się na frustrację? Z wykresu wynika, że irytację poprzedza także rozdrażnienie, które według respondentów może pojawiać się bez określonej przyczyny. Tymczasem frustracja ma zauważalną dla osoby jej doświadczającej przyczynę. Rozdrażnienie będzie tu zatem emocją, która pojawia się przy okazji, może wzmacniać frustrację i prowadzić do irytacji i traktowana jako suplement tłumaczy moje dalsze założenia badawcze.

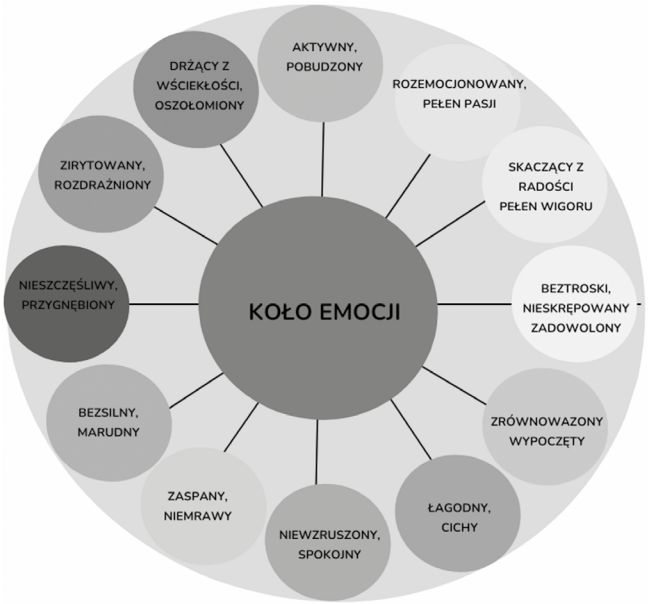
[30] J. Breuer, M. Elson, *Frustration-Aggression Theory*, [w:] *The Wiley Handbook of Violence and Aggression*, red. P. Sturmey, Chichester 2017, s. 1-12.

[31] Na podstawie K. Szorc, *O irytacji bez irytacji*, „Parezja. Czasopismo Forum Młodych Pedagogów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN" 2016, nr 2(6), s. 11-22.

Wykres 1

Wykres 2

Źródło: opracowanie własne.

Teoria

Ujęcia realistyczne i liberalne, ze względu na swoje behawiorystyczne podejście, często traktują emocje powierzchownie. Realiści sprowadzają analizę do problemu odstraszania w polityce międzynarodowej. Nie precyzują jednak, czy chodzi im o wywołanie lęku czy strachu. Tymczasem taka identyfikacja stawia rozstrzyganie dylematu bezpieczeństwa w innym świetle. Liberałowie mówią o współzależności, przyjaźni i *soft power*, nie wchodząc głębiej w to, jakie uczucia budzą one wewnątrz państwa.

Odpowiednie odwołania do aspektów psychologicznych napotykamy natomiast w konstruktywizmie. Alexander Wendt argumentował, iż „wyjaśnianie intencjonalne" charakterystyczne dla psychologii, psychologii społecznej oraz ekonomii jest ***główną*** [podkr. P.P.D.] *częścią naszego teoretycznego niezbędnika*[32]. Paradygmat ten okazuje się szczególnie użyteczny ze względu na postrzeganie państwa jako bytu korporacyjnego, który realizując własne interesy, opowiada się po stronie określonych wartości, z którymi chce być utożsamiany. Instytucje państwa, aby zapewnić lojalność pracowników, budują z nimi relację, opierając się na tych wartościach, w wyniku czego dochodzi do ich internalizacji przez urzędników[33]. Jeszcze dalej idzie Friedrich Kratochwil. W powszechnym języku – twierdził – wyrażają się wspólne znaczenia powiązane z emocjami i tożsamością, umożliwiając ocenę. Uczucia mają umożliwić dokonywanie wspólnych ocen[34].

Z kolei Hedley Bull, zasłużony dla Angielskiej Szkoły SM (AS), podkreślał istnienie kultury dyplomatycznej, rozumianej jako *wspólny zasób idei i wartości posiadany przez oficjalnych przedstawicieli państwa*[35].

Łącząc te dwa bliskie podejścia, możemy przyjąć, iż urzędnicy i prezydent, aby dokonywać wspólnych ocen, muszą posługiwać się tym samym językiem. Nie chodzi przy tym jedynie o język w sensie lingwistyczno-gramatycznym, ale i kulturowym, tj. odwołujący się do tych samych wartości. W tym przypadku mam na myśli wartości powiązane z państwem i jego instytucjami[36]. Jeśli dochodzi do sprzeczności między deklarowanymi i/lub oczekiwanymi wartościami (np. kulturą pracy, stylem prowadzenia polityki

[32] A. Wendt, *Społeczna teoria stosunków międzynarodowych*, przeł. W. Derczyński, Warszawa 2008, s. 211. Zwłaszcza: *The Power of Emotions in World Politics*, red. S. Koschut, London–New York 2020; tenże, *The Power of (Emotion) Words: On the Importance of Emotions for Social Constructivist Discourse Analysis*, „Journal of International Relations and Development" 2018, vol. 21, s. 495-522; tenże, *Speaking from the Heart: Emotion Discourse Analysis in International Relations*, [w:] *Researching Emotions*..., s. 277-301; tenże i in., *Discourse and Emotions in International Relations*, „International Studies Review" 2017, vol. 19, nr 3, s. 481-508; S. Koschut, *Emotional (Security) Communities: The Significance of Emotion Norms in Inter-Allied Conflict Management*, „Review of International Studies" 2014, vol. 40, nr 3, s. 533-558.

[33] A. Wendt, *Społeczna teoria*..., s. 203-211.

[34] F.V. Kratochwil, *Constructivism as an Approach to Interdisciplinary Study*, [w:] K.M. Fierke, K.E. Jørgensen, *Constructing International Relations: The Next Generation*, London–New York 2001, s. 26-27.

[35] H. Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, London 2012, s. 304.

[36] O relacji między emocjami a wartościami zob. K. Mulligan, *Emotions and Values*, [w:] *The Oxford Handbook of Philosophy of Emotion*, red. P. Goldie, Oxford 2009, s. 475-500.

zagranicznej) a praktyką, to w odpowiedzi powinny pojawić się emocje (frustracja), gdyż pojawiający się dysonans poznawczy będzie skutkował odmienną oceną sytuacji i utrudniał lub uniemożliwiał realizację założonych celów.

Należy tu jednak zaznaczyć, iż kultura jest środowiskiem występowania emocji konkretnych osób. Będą one zatem zindywidualizowane pomimo wpisywania się w pewien klucz, a tym samym – co silnie podkreśla Kratochwil – będą wynikały z możliwych wewnętrznych konfliktów moralnych[37]. Idąc dalej, Herbert Butterfield mówił o dyplomatach jako ludziach z *dziwactwami i antypatiami*[38]. Uwzględnienie tego indywidualistycznego czynnika pozwala przypuszczać, iż pomimo kulturowego uwarunkowania przeżywania i okazywania frustracji reakcje emocjonalne będą zróżnicowane.

Założenia, hipotezy, pytania badawcze

Rozważania prezentowane w niniejszym artykule opierają się na następujących założeniach i wyprowadzonych z nich dedukcyjnie wnioskach:

Z1a: Emocje towarzyszą człowiekowi permanentnie, także w pracy.
Z1b: Kreowanie polityki zagranicznej jest pracą.
W1: Emocje towarzyszą człowiekowi w kreowaniu polityki zagranicznej państwa.
Z2a: Frustracja jest emocją.
Z2b: Frustracja towarzyszy człowiekowi napotykającemu trudności w realizacji swoich celów.
W2: Frustracja towarzyszy człowiekowi napotykającemu trudności w kreowaniu polityki zagranicznej państwa.
Z3: Frustracja może transformować w inne stany emocjonalne, takie jak złość, agresja i rezygnacja.
W3: Frustracja towarzysząca kreowaniu polityki zagranicznej może transformować w inne stany emocjonalne, takie jak złość, agresja i rezygnacja.

Uwzględniając założenia konstruktywistyczne oraz AS, powyższe rozumowanie prowadzi mnie do następujących hipotez:

H1: Frustracja towarzyszyła prezydentowi Donaldowi Trumpowi oraz jego podwładnym doświadczającym trudności w wykonywanej pracy.
H1a: Frustracja prezydenta wynikała z braku zaufania do urzędników, co miało uniemożliwiać realizację jego planów.
H1b: Frustracja urzędników wynikała ze sposobu zarządzania administracją (warunkami pracy) utrudniającego realizację zadań w polityce zagranicznej.
H1c: Frustracja prezydenta i urzędników wynikała z konfliktu wartości.
H1d: Frustracja prezydenta była wywołana niepowodzeniami na arenie międzynarodowej.

[37] Kratochwil, „Constructivism as an Approach to Interdisciplinary Study", 26.

[38] I.B. Neumann, *The English School on Diplomacy: Scholarly Promise Unfulfilled*, „International Relations" 2003, vol. 17, nr 3, s. 345; P. Sharp, *Herbert Butterfield, the English School and the civilizing virtues of diplomacy*, „International Affairs" 2003, vol. 79, nr 4, s. 863-864.

H2: Frustracja towarzysząca prezydentowi i jego podwładnym długookresowo prowadziła do transformowania w inne stany emocjonalne (złość, rezygnacja), a ostatecznie skutkowała dymisją urzędników.

Do sprawdzenia powyższych hipotez odpowiem na pytania: jaki był system wartości prezydenta i jego podwładnych?; czy wiążą się one z wykonywaną pracą na rzecz państwa?; czy obserwujemy manifestacje frustracji związane z pracą przy kreowaniu polityki zagranicznej?; czy obserwujemy występowanie emocji, w które może transformować frustracja?; czy ewentualne manifestacje dotyczą konfliktów wartości lub warunków pracy?; w jakich sytuacjach obserwujemy manifestacje emocji?; czy obserwujemy manifestacje emocji w przypadku kontaktów z przywódcami innych państw, a jeśli tak, to w jakich sytuacjach?; czy obserwujemy przyczynowość lub korelację między występowaniem stanów identyfikowanych jako frustracja lub jej pochodne a decyzjami o charakterze kadrowym/zawodowym zarówno prezydenta, jak i urzędników?

Metodologia

Emocje nigdy nie są bezpośrednio poznawalne. Mamy do nich dostęp za sprawą emotywów, tj. zewnętrznych oznak emocjonalności, które interpretujemy jako określoną emocję[39]. Dotyczy to także naszych własnych afektów. Istnienie pośrednika skutkuje jednak licznymi problemami, m.in.: (1) błędną interpretacją emotywów cudzych i własnych emocji, (2) nieświadomością cudzych i własnych emocji, (3) zatajaniem emocji przez maskowanie emotywów. Aby poprawnie odczytać emotywy i je zinterpretować, należy ponadto uwzględnić krąg kulturowy, oddziałujący na osobę, która je okazuje[40]. Tym samym emocje są zjawiskiem warunkowo lub w ograniczonym stopniu intersubiektywnym.

Pamiętając o tych wyzwaniach, należy zauważyć, że zdrowy człowiek nie może bez przerwy ukrywać swoich uczuć. Kultura pracy – długofalowo – nie tyle tłumi okazywanie emocji, co kanalizuje je i znajduje dla nich inne formy wyrazu[41]. Jednocześnie człowiek na ogół trafnie interpretuje emotywy[42].

Implikuje to konieczność poszukiwania emotywów w źródłach pierwotnych. Pod uwagę wziąłem posty na platformie Twitter (dziś X), wywiady prasowe i telewizyjne, reportaże oparte na rozmowach z uczestnikami omawianych wydarzeń, pamiętniki, wystąpienia publiczne rejestrowane przez telewizję. Przedmiotem analizy są wypowiedzi dotyczące stanów emocjonalnych osób powiązanych z kreowaniem polityki

[39] W.M. Reddy, *Against Constructionism: The Historical Ethnography of Emotions*, „Current Anthropology" 1997, vol. 38, nr 3, s. 327-351.

[40] Wcześniej była mowa o pozornej intersubiektywności, jednak wówczas chodziło o rozumienie emocji wykraczające poza konkretny krąg kulturowy, tj. o złudzenie, iż emocje są uniwersalne, jednakie w różnych częściach świata.

[41] J.A. Morris, D.C. Feldman, *Managing Emotions in The Workplace*, „Journal of Managerial Issues" 1997, vol. 9, nr 3, s. 257-274; G. Baldessarelli, *Emotions and Routine Dynamics*, [w:] *Cambridge Handbook of Routine Dynamics*, red. M.S. Feldman i in., Cambridge 2021, s. 357-369.

[42] L. Feldman Barrett, *Jak powstają emocje…*, *passim*.

zagranicznej USA. Oprócz prezydenta Trumpa znaleźli się tu sekretarz stanu Rex Tillerson, sekretarz obrony gen. James Mattis, kolejni dwaj doradcy ds. bezpieczeństwa H.R. McMaster oraz John Bolton, a także doradczyni do spraw rosyjskich i Europy Wschodniej Fiona Hill.

Informacje prezentowane w tekście konfrontowałem ze źródłami alternatywnymi. Zaznaczam jednak, iż nie zawsze ma znaczenie, czy przytaczana w źródłach informacja jest prawdziwa. Ważniejsze jest, czy osoby zainteresowane uznawały ją za prawdopodobną. Wynika to z kontekstu, w jakim informacja się pojawia, tj. czy osoby znające uczestników wydarzeń, ich charaktery oraz wartości, a także trudności, z jakimi się mierzyły, i wyrażane pokątnie opinie uznawały ów stan emocjonalny za prawdziwy i uwiarygadniający opisywane wydarzenia. Upraszczając – nawet jeżeli informacja o złości konkretnej osoby w danej sytuacji nie jest prawdziwa, to osoby, które wierzą w jej prawdziwość, zakładają tak, gdyż posiadają informacje o frustracji osób zaangażowanych i wiedzą, do czego są zdolne. To zaś pozwala nam wnioskować, iż nawet jeżeli złość w danej sytuacji nie wystąpiła, to frustracja wcześniej występowała. Musimy zatem polegać na interpretacji osób trzecich, godząc się z brakiem obiektywizmu uczonych[43] oraz uczestników wydarzeń[44].

Na podstawie badań empirycznych Barrett proponuje zawierzenie ludzkiemu osądowi w tej kwestii i prezentuje założenia Teorii Konstruowanych Emocji. Wychodzi ona z założenia, iż nie rodzimy się z umiejętnością adekwatnego zastosowania i odczytywania emocji, lecz uczymy się tego przez całe życie w ramach naszego kręgu kulturowego i zazwyczaj czynimy to poprawnie[45]. Tym samym osoby współpracujące w administracji Trumpa, pochodzące z amerykańskiego kręgu kulturowego, wykształcone na prestiżowych uniwersytetach i uczestniczące w amerykańskiej polityce umieją poprawnie odczytywać i interpretować emotywy powiązane z tym środowiskiem, co uwiarygadnia ich relacje. Oznacza to, iż wnioskowanie o emocjach na podstawie emotywów

[43] Według Henryka Skolimowskiego przewrót einsteinowski w fizyce i upadek fizyki newtonowskiej skutkował *de facto* upadkiem pozytywizmu naukowego oraz wcześniejszego absolutyzowania empiryzmu. W rezultacie przewrotu postmodernistycznego pojawiła się jednak kolejna skrajność, a współczesna filozofia nauki miota się między zniewalającymi pozostałościami empiryzmu a postmodernistycznym nihilizmem. H. Skolimowski, *Refleksje na temat nowej epistemologii*, „Estetyka i Krytyka" 2009/2010, nr 17/18, s. 213-216. Według Adama Groblera w nauce dominuje fallibilizm, czyli przekonanie, że każdy element wiedzy naukowej jest podważalny, co jeszcze nie oznacza natomiast dowolności. A. Grobler, *Metodologia nauk*, Kraków 2006, *Kompendia Filozoficzne*, s. 69.

[44] Immerman, *Psychology*..., s. 114; Hughes, *Emotion and high politics*..., s. X.

[45] Dyskusja nad TKE zob.: K. van Heijst, M.E. Kret, A. Ploeger, *Basic Emotions or Constructed Emotions: Insights From Taking an Evolutionary Perspective*, „Perspectives on Psychological Science" 2023, vol. 20, nr 3; G. Šimić i in., *Understanding Emotions: Origins and Roles of the Amygdala*, „Biomolecules" 2021, vol. 11, nr 6, s. 823; L. Feldman Barrett, *Hypotheses about Emotional Development in the Theory of Constructed Emotion: A Response to Developmental Perspectives on How Emotions Are Made*, „Human Development" 2020, vol. 64, nr 2, s. 52-54; J. Pober, *What Emotions Really Are (In the Theory of Constructed Emotions)*, „Philosophy of Science" 2018, vol. 85, nr 4, s. 640-659; J. LeDoux, *Rethinking the Emotional Brain*, „Neuron" 2012, vol. 73, nr 4, s. 653-76; tenże, *A Neuroscientist's Perspective on Debates about the Nature of Emotion*, „Emotion Review" 2012, vol. 4, nr 4, s. 375-379.

oraz świadectw świadków ma charakter indukcyjny, tj. zawodny. Tym niemniej doświadczenie pozwala na wybór najlepszego z możliwych rozwiązań.

Podczas interpretacji uczucia frustracji należy zmierzyć się jeszcze z problemem braku obserwowanych emotywów pomimo występowania emocji. Wiąże się to z maskowaniem emocji, która w danym momencie nie jest wystarczająco silna. W takich przypadkach odwołuję się do wnioskowania wstecznego. Jeżeli zatem zidentyfikuję emotyw, który interpretuję jako manifestację złości, a wiem, że poprzedza ją frustracja, to mogę poszukać sytuacji wcześniejszych, w których możliwe było wystąpienie frustracji. Rozumowanie to oparte jest na scenariuszu transformowania emocji przedstawionym poniżej według schematu zaproponowanego przez kogniwistkę Annę Wierzbicką[46].

X czuje coś (kiedy X myśli o/doświadcza Y):
Nie wiem, co się stanie.
Moje propozycje znowu zostaną odrzucone – repetytywność.
Obecna sytuacja jest sprzeczna z moimi wartościami – konflikt wartości.
Nie chcę tego.
Chciałbym coś z tym zrobić.
Nie mogę nic zrobić, aby wpłynąć na sytuację.
Coś złego może się stać – obawa o konsekwencje zewnętrzne.
Moje wartości zostaną naruszone – obawa o konsekwencje dla mnie (sumienie).
Osoba odczuwa frustrację.

Podobny scenariusz budujemy w sytuacji długotrwałego występowania frustracji oraz oczekiwanej transformacji emocjonalnej.

X czuje coś (X czuje coś, gdy dłużej doświadcza Y):
Jestem sfrustrowany powtarzalnością sytuacji.
Jestem niepewny, czy moje propozycje znowu nie spotkają się z agresją.
Obawiam się, że znów będę musiał naruszyć swoje zasady.
Nie wiem, co mogę zrobić.
Jestem bezsilny.
Osoba odczuwa złość lub rezygnację.

Przedstawione dotychczas założenia metodologiczne wskazują, iż artykuł jest w większym stopniu ukierunkowany na *zrozumienie* niż *wyjaśnienie* problemu. Wnioskowanie ma charakter abdukcyjny, co jest związane z faktem, iż nie w każdym przypadku możemy wykazać przyczynowość i musimy zadowolić się korelacją. Jednocześnie abdukcja uwzględnia oparcie na doświadczeniu[47] i intuicji interpretatorów emotywów[48].

[46] A. Wierzbicka, *Emotions across Languages and Cultures: Diversity and Universals*, Cambridge 1999.

[47] Interpretatorem jest tu zarówno badacz (ja), jak i świadkowie przywoływanych sytuacji, z których pośrednictwa korzystam.

[48] Posługiwanie się intuicją postulował zwolennik rygorystycznej analizy źródeł Leopold von Ranke, a współczesne badania neurobiologiczne skłaniają coraz częściej do uwzględniania intuicji w planowaniu badań. Por.: P. Badke-Schaub, O. Eris, *A Theoretical Approach to Intuition in Design: Does Design Methodology Need to Account for Unconscious Processes?*, [w:] *An Anthology of Theories and Models of Design: Philosophy, Approaches and Empirical Explorations*, red. A. Chakrabarti, L.T.M. Blessing, London 2014, s. 353-370; K. Kinzel, *Method and Meaning: Ranke and Droysen on the Historian's Disciplinary Ethos*, „History and Theory" 2020, vol. 59, s. 22-41.

Struktura

Uwzględniając powyższe założenia, przeanalizowałem wybrane przypadki – wpierw identyfikuję wartości poszczególnych urzędników oraz wskazuję, jakie emotywy, które identyfikuję z frustracją, złością i rezygnacją, spodziewam się znaleźć w źródłach. Następnie zwracam uwagę na sposób oraz okoliczności manifestowania emotywów, by później przedstawić transformowanie emocji. Na końcu przedstawiam możliwe skutki doświadczanych emocji.

ZIDENTYFIKOWANE WARTOŚCI I EMOTYWY

Wartości

Źródła wskazują, że główną wartością dla prezydenta Trumpa była lojalność. Wielokrotnie to podkreślali on sam[49], jego zwolennicy[50] oraz osoby odnoszące się do niego krytycznie[51]. Nie należy jednakowoż traktować lojalności jako wierności urzędników wobec głowy państwa. Ważniejsze w tym aspekcie jest przekonanie tejże, iż ona może ufać swoim podwładnym. Zaufanie może być oparte na weryfikowalnych kryteriach (np. wywiązywanie się urzędnika ze swoich obowiązków); może też polegać wyłącznie na wyobrażeniu. W obu przypadkach poczucie braku zaufania się kumuluje, lecz w drugim dużo trudniej rozwiać wątpliwości. To on najczęściej cechuje relacje Trumpa z jego podwładnymi[52]. Taką interpretację lojalności uwiarygadniają kolejne studia badawcze. Skontestowano, iż zachowanie prezydenta wykazuje osobowość narcystyczną[53], tj. mniej skorą do zaufania i łaknącą pochlebstw[54]. Nawet na tle innych

[49] M. Kruse, *„I Need Loyalty"*, POLITICO Magazine, III/IV 2018, [online] http://politi.co/2H9Z1aA, 29 IV 2024.

[50] M. Pompeo, *Never Give an Inch: Fighting for the America I Love*, New York 2023, s. 121.

[51] J. Bolton, *The Room Where It Happened: A White House Memoir*, New York 2020, s. 11 (e-book); F. Hill, *There Is Nothing for You Here: Finding Opportunity in the 21st Century*, Boston 2021, rozdz. 13 (e-book); M.T. Esper, *A Sacred Oath: Memoirs of a Secretary of Defense during Extraordinary Times*, New York 2022, s. 277. H.R. McMaster oraz następca Mattisa na stanowisku sekretarza obrony Mark Esper podkreślali, że osoby, które chciały przedstawić ich w złym świetle przed prezydentem, zarzucały im przede wszystkim brak lojalności. M.T. Esper, *A Sacred Oath*..., *passim*; H.R. McMaster, *At War with Ourselves: My Tour of Duty in the Trump White House*, New York 2024, *passim* (e-book).

[52] A. Entous, *The Political Scene. A Devil's Bargain*, „The New Yorker" 2020, 29 VI; G. Stephanopoulos, L. Dickey, *Situation Room. Pokój, w którym ważą się losy świata*, przeł. Ł. Praski, Warszawa 2025, s. 330; F. Hill, *There Is Nothing for You Here*..., rozdz. 10.

[53] E. Lunbeck, *The Allure of Trump Narcissism*, [w:] *Psychoanalytic and Historical Perspectives on the Leadership of Donald Trump: Narcissism and Marketing in an Age of Anxiety and Distrust*, red. M. Maccoby, K. Fuchsman, London–New York 2020, s. 34-40.

[54] Jest to pewne uproszczenie. Uważa się, że brak zaufania jest charakterystyczny dla osobowości z zaburzeniem narcystycznym. W przypadku narcyzów ukierunkowanych na potrzebę admiracji ze strony otoczenia zaufanie może być jednak wysokie do osób, które zaspokajają tę potrzebę. Jednocześnie nie należy utożsamiać narcyzmu z chorobą psychiczną. Zaburzenie to nie uniemożliwia sprawnego

przywódców populistycznych i niepopulistycznych osobowość prezydenta cechuje wyjątkowo duży narcyzm[55].

Urzędnicy Trumpa wywodzili się z różnych środowisk zawodowych, takich jak wojsko (McMaster i Mattis), dyplomacja i prawo (Bolton), nauka oraz think tanki analityczne (Hill i McMaster) i biznes (Tillerson). We wszystkich tych przypadkach ceniona jest przywiązanie do uporządkowanej, metodycznej i skoncentrowanej na faktach pracy. Choć urzędnicy Trumpa również przywiązywali wagę do zaufania, to miało się ono przede wszystkim przejawiać w poleganiu na ich eksperckich kompetencjach. We wszystkich analizowanych przypadkach możemy także wskazać merytokrację, tj. fachowość i sprawne zarządzanie[56]; czasami za cenę prywatnie znoszonych zniewag[57]. Wszyscy przywoływani tu urzędnicy mieli poczucie istnienia między nimi a prezydentem umowy pozwalającej im na wykonywanie ich pracy i oczekiwali jej dotrzymania. Dla wojskowych niemniej istotne było służenie prezydentowi, tj. zwierzchnikowi sił zbrojnych USA.

Emotywy

W obliczu naruszenia wartości powinna wystąpić frustracja, a w dalszej kolejności złość i/lub rezygnacja. Wśród emotywów znamionujących te stany emocjonalne spodziewam się znaleźć te wyszczególnione w tabeli 1.

Tabela 1. Przypisanie emotywów do poszczególnych emocji

Emotyw	Emocja
Prywatne krytyczne wypowiedzi	Frustracja
Publiczne krytyczne wypowiedzi	Frustracja, złość
Ironizowanie publiczne	Frustracja, rezygnacja, złość
Wulgaryzmy i wyzwiska	Złość
Ośmieszanie prywatne	Złość

rządzenia. A. Frances, *Misdiagnosing Donald Trump*, „Journal of Mental Health" 2017, vol. 26, nr 5, s. 394-394; E. Lunbeck, *The Allure of Trump Narcissism*...; M.M. Kwiatkowska i in., *Narcissism and Trust: Differential Impact of Agentic, Antagonistic, and Communal Narcissism*, „Personality and Individual Differences" 2019, vol. 137, s. 139-143.

[55] A. Nai, F. Martínez i Coma, J. Maier, *Donald Trump, Populism, and the Age of Extremes: Comparing the Personality Traits and Campaigning Styles of Trump and Other Leaders Worldwide*, „Presidential Studies Quarterly" 2019, vol. 49, nr 3, s. 609-643.

[56] We wszystkich przypadkach pojawia się chęć pomocy. Bolton i Hill mówili wprost o swoich kompetencjach i służbie państwu. Mattis, Tillerson mieli służyć prezydentowi, domyślnie przyjmując, że chodzi o ich kompetencje. Najpełniej przywiązanie do profesjonalizmu werbalizuje się w wypowiedziach McMastera, który uznawał, że musi dostarczać prezydentowi „opcji". Słowo to pojawia się w jego wspomnieniach 57 razy. A. Entous, *The Political Scene*...; H.R. McMaster, *At War with Ourselves*..., rozdz. 1; J. Bolton, *The Room Where It Happened*..., rozdz. 1.

[57] B. Woodward, *Rage*, New York 2020, s. 14-15.

Emotyw	Emocja
Ośmieszanie publiczne	Złość
Wyżywanie się na przedmiotach codziennego użytku	Złość
Roztrzepanie	Frustracja
Brak poczucia sensu	Frustracja, rezygnacja
Złość pisemna	Złość
Złość oralna i gestykulacja	Złość
Mimika prywatna	Frustracja, złość
Mimika publiczna	Frustracja, złość, rezygnacja

Źródło: opracowanie własne.

W niektórych przypadkach emotyw możemy przypisać więcej niż jednej emocji. Ponieważ mamy do czynienia z procesem, tj. przejściem od frustracji do złości i/lub rezygnacji, zdecydowałem się na uporządkowanie ich w zależności od stopnia natężenia w skali od 0 do 5. Emotywy oznaczone od 1 do 3 przypisałem frustracji, a 4-5 złości, natomiast 0 reprezentuje rezygnację objawiającą się spadkiem napięcia (zob. tabela 2).

Tabela 2. Przypisanie emotywu pojedynczej emocji na podstawie ich natężenia

Emotyw	Punkt	Emocja
Prywatne krytyczne wypowiedzi	1	Frustracja
Roztrzepanie	1	
Mimika prywatna	2	
Mimika publiczna	3	
Ironizowanie publiczne	3	
Publiczne krytyczne wypowiedzi	4	Złość
Złość pisemna	5	
Złość oralna i gestykulacja	5	
Wulgaryzmy i wyzwiska	5	
Wyżywanie się na przedmiotach codziennego użytku	5	
Ośmieszanie prywatne	5	
Ośmieszanie publiczne	5	
Brak poczucia sensu	0	Rezygnacja

Źródło: opracowanie własne.

W sytuacji, gdy w źródłach jednocześnie manifestuje się więcej niż jeden emotyw, uznaję, że mamy do czynienia z emocją silniejszą.

Przeanalizowane źródła wskazują występowanie powyższych emotywów, choć niektóre z nich objawiały się częściej niż inne. We wszystkich przypadkach urzędnicy (w tym prezydent) zajmujący się kreowaniem polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych prywatnie wypowiadali się krytycznie o podwładnych lub przełożonym. W przypadku prezydenta przejawiało się to najczęściej w niezadowoleniu z pracy swoich podwładnych, z powodu sporządzania przez urzędników notatek z narad czy przysłuchiwania się przez nich rozmowom prezydenta z przywódcami innych państw[58].

Frustracja urzędników przejawiała się przede wszystkim w krytykowaniu organizacji pracy i chaosu decyzyjnego (Bolton, Hill, Tillerson, McMaster)[59], niedotrzymywania umów czy przedmiotowego traktowania ludzi (Hill, Tillerson)[60]. Nie posiadamy informacji na temat mimiki podwładnych prezydenta ani jego samego w analizowanych sytuacjach. Dysponujemy jedynie późniejszymi nagraniami. Ukazują one uśmiechy, które w zestawieniu z treścią przekazu interpretuję jako ironizowanie (McMaster, Mattis, Tillerson). W części mimika jest neutralna (Bolton, Hill, Trump), lecz kontrastuje z krytyczną treścią wypowiedzi oraz mocniejszymi stanowiskami prezentowanymi na piśmie[61].

Podobnie prezentuje się kwestia kontaktów prezydenta z przywódcami innych państw. W jego relacjach z prezydentem Emmanuelem Macronem mowa ciała oraz komunikat werbalny można powiązać z ironizowaniem[62]. Z kolei w przypadku jego relacji z kanclerz Angelą Merkel obserwujemy m.in. zdawkowe odpowiedzi oraz ruchy

[58] A. Entous, *The Political Scene*...; F. Hill, *There Is Nothing for You Here*..., rozdz. 10; G. Stephanopoulos, L. Dickey, *Situation Room*..., s. 339.

[59] J. Bolton, *The Room Where It Happened*..., s. 3; A. Entous, *The Political Scene*...; D. Holmes, F. Hill, *House Impeachment Inquiry Hearing*, C-SPAN, 21 XI 2019, [online] https://www.c-span.org/video/?466380-1/impeachment-hearing-fiona-hill-david-holmes, 13 II 2024; B. Woodward, *Strach: Trump w Białym Domu*, przeł. M. Studencki i in., Warszawa 2018, s. 299.

[60] F. Hill, *There Is Nothing for You Here*..., rozdz. 10; P. Rucker, C. Leonnig, *A Very Stable Genius: Donald J. Trump's Testing of America*, New York 2021, s. 219.

[61] Zob. np. *Fiona Hill Returns: Vladimir Putin „Humiliated" Donald Trump*, wywiad przeprowadzony przez V. Shi i J. Wine-Banks, iGen Politics Podcast, 21 VII 2021, [online] https://www.youtube.com/watch?v=13P-1EeIV18, 2 IX 2025; *H.R. McMaster on 13 months working for Trump*, wywiad przeprowadzony przez D. Martina, CBS Sunday Morning, 18 VIII 2024, [online] https://www.youtube.com/watch?v=YjO8awm8d7E, 2 IX 2025; J. Bolton, *The Room Where It Happened*..., *passim*.

[62] Np. *Trump calls Macron's comments on ISIS the „best non-answer" he's ever heard*, Global News, 3 XII 2019, [online] https://globalnews.ca/news/6247779/trump-macron-nato-tariffs/, 20 III 2024. Sugerował także słabość Francji, pisząc na Twitterze *MAKE FRANCE GREAT AGAIN*, zob. D.J. Trump, [„MAKE FRANCE GREAT AGAIN!"], Tweet, Twitter, 13 XI 2018, [online] https://x.com/realDonaldTrump/status/1062333882610171907, 30 IX 2025.

mogące oznaczać zniecierpliwienie, a także ignorowanie jej[63] czy obcesowe wypowiedzi[64]. Prywatnie natomiast nie powstrzymywał się od wulgaryzmów[65].

W przypadku emotywów mogących znamionować złość i agresję dostrzegamy nierównowagę. Prezydent publicznie i prywatnie używał wobec swoich urzędników wulgaryzmów oraz podważał ich kompetencje i działania[66]. Urzędnicy wobec prezydenta czynili to rzadko i tylko w zamkniętym kręgu[67]. Nie krytykowali go publicznie, gdy sprawowali swoje funkcje. Dopiero po dymisji wyrażali się na jego temat krytycznie[68]. Nie używali wówczas na ogół wulgaryzmów[69]. Generał Mattis odmówił komentowania decyzji prezydenckich[70], lecz zdarzyło mu się ironizować na temat prezydenta i jego kompetencji[71].

[63] *Angela Merkel Asked President Trump To Shake Hands & He Appeared To Ignore Her*, Time, 17 III 2017, [online] https://www.youtube.com/watch?v=B3eFZMvNS1U, 12 IX 2025.

[64] P. Rucker, C. Leonnig, *A Very Stable Genius*..., s. 259.

[65] S. Grisham, *I'll Take Your Questions Now: What I Saw at the Trump White House*, New York 2021, s. 208-210; B. Woodward, R. Costa, *Peril*, New York 2021, s. 274.

[66] D.J. Trump, [Rex Tillerson, a man who is „dumb as a rock"], The American Presidency Project: Twitter, 29 V 2019, [online] https://www.presidency.ucsb.edu/documents/tweets-may-23-2019, 13 II 2024; M.D. Shear, T. Gibbons-Neff, *Trump Gives Mattis an Inauspicious Label: „Democrat"*, „The New York Times" 2018, 14 X, [online] https://www.nytimes.com/2018/10/14/us/politics/trump-mattis-democrat.html, 12 IX 2025; D.J. Trump, [I told Rex Tillerson, our wonderful Secretary of State, that he is wasting his time trying to negotiate with Little Rocket Man...], Tweet, Twitter, 1 X 2017, [online] https://x.com/realDonaldTrump/status/914497877543735296, 12 IX 2025; P. Rucker, C. Leonnig, *A Very Stable Genius*..., s. 165, 167-168.

[67] R. Morin, *„Idiot," „Dope," „Moron": How Trump's Aides Have Insulted the Boss*, POLITICO, 4 IX 2018, [online] https://www.politico.com/story/2018/09/04/trumps-insults-idiot-woodward-806455, 13 II 2024; B. Woodward, *Strach*..., s. 317-318; S. Sheth, *McConnell Joked That Trump's Ex-Secretary of State Could Deny Calling Trump a „moron" Because He Actually Called Him a „Fucking Moron": Book*, Business Insider, 16 IX 2025, [online] https://www.businessinsider.com/mcconnell-joked-about-tillerson-calling-trump-fucking-moron-book-2021-9, 11 IX 2025.

[68] *Rex Tillerson opens up on Trump and his firing: „We did not have a common value system"*, wywiad przeprowadzony przez B. Schieffera, CBS Mornings, 7 XII 2018, [online] https://www.youtube.com/watch?v=r6Rc68FXk-E, 2 IX 2025; D. Holmes, F. Hill, *House Impeachment Inquiry Hearing*...; *Fiona Hill Returns*...; *Class, sexism and surviving Trump's White House: A ThinkIn with Fiona Hill – Tortoise*, wywiad przeprowadzony przez D. Taylora, Tortoise, 21 X 2021, [online] https://www.tortoisemedia.com/thinkin/class-sexism-and-surviving-trumps-white-house-a-thinkin-with-fiona-hill/, 13 II 2024; C. Harmata, *Trump's Former Secretary of State Savages the President as Uninformed and Easily Distracted*, People, 14 I 2021, [online] https://people.com/politics/rex-tillerson-savages-president-trump-as-uninformed-and-easily-distracted/, 12 IX 2025.

[69] Bolton nazwał go w wywiadzie *użytecznym idiotą*, jednak trudno ocenić, czy wypowiedź ta była podyktowana złością, frustracją czy innym uczuciem ze względu na brak w zachowaniu Boltona emotywów innego typu, mogących rozjaśnić tę sprawę. *Bolton: Iran could become Trump's next TACO moment*, wywiad przeprowadzony przez N. Haase i in., DW News Berlin Briefing Podcast, 19 VI 2025, [online] https://www.youtube.com/watch?v=DrsS8yJrNW8, 16 IX 2025.

[70] *James Mattis on Why He Left the Trump Administration but Won't Criticize It*, wywiad przeprowadzony przez J. Woodruf, PBS, 2 IX 2019, [online] https://www.pbs.org/newshour/show/james-mattis-on-why-he-left-the-trump-administration-but-wont-criticize-it, 12 IX 2025.

[71] *James Mattis Jokes About Trump's „Overrated General" Comment*, NBC News, 18 X 2019, [online] https://www.youtube.com/watch?v=rCJXedvtHt8, 11 IX 2025.

Informacje o przejawach złości i/lub agresji urzędników pochodzą wyłącznie od osób trzecich. Różne źródła potwierdzają jednak ich występowanie, co pozwala uznać je za wiarygodne.

Emotywem bezpośrednio wskazującym na brak poczucia sensu jest namysł nad złożeniem dymisji, co czasem prowadziło do podjęcia kroków formalnych w tym kierunku. W przypadku prezydenta było to zdymisjonowanie urzędnika (zob. tabela 3).

Tabela 3. Występowanie emotywów znamionujących frustrację i emocje wynikające z frustracji wśród urzędników amerykańskich odpowiedzialnych za politykę zagraniczną

Emotyw	Trump	Tillerson	Mattis	McMaster	Bolton	Hill
Prywatne krytyczne wypowiedzi	X	X	X	X	X	X
Roztrzepanie	Brak danych	Brak danych	Brak danych	Brak danych	Brak danych	X
Mimika prywatna	Brak danych	Brak danych	Brak danych	Brak danych	Brak danych	Brak danych
Mimika publiczna	X	X (po dymisji)	X (po dymisji)	X (po dymisji)	Brak danych	Brak danych
Ironizowanie publiczne	X	X (po dymisji)	X (po dymisji)	X (po dymisji)	X	Brak danych
Publiczne krytyczne wypowiedzi	X (nasilające się po dymisjach)	X (po dymisji)	X (po dymisji)	X (po dymisji)	X (po dymisji)	X (po dymisji)
Złość pisemna	X	X	Brak danych	Brak danych	X (po dymisji)	X (po dymisji)
Złość oralna i gestykulacja	X	X	X	X	X	Brak danych
Wulgaryzmy i wyzwiska	X	X	X	X	X (po dymisji)	Brak danych
Wyżywanie się na przedmiotach codziennego użytku	Brak danych	Brak danych	Brak danych	X	Brak danych	Brak danych
Ośmieszanie prywatne	X	X	X	X	Brak danych	Brak danych
Ośmieszanie publiczne	X	X (po dymisji)	X (po dymisji)	X (po dymisji)	X (po dymisji)	Brak danych
Brak poczucia sensu	X	X	X	X	X	X

Źródło: opracowanie własne.

OKOLICZNOŚCI ZAOBSERWOWANIA EMOTYWÓW

Okoliczności zaobserwowania emotywów są kluczowe ze względu na to, iż zdradzają one, jakich kwestii dotyczy emocja, której te są manifestacją. Analiza występowania frustracji w niniejszych przypadkach prowadzi do wniosku, iż emotywy związane ze złością i bezradnością/rezygnacją najczęściej pojawiały się w obliczu: (1) oporu urzędników przed realizacją zamierzeń prezydenta[72], (2) obstawania prezydenta przy decyzjach uważanych przez urzędników za niekorzystne dla państwa[73], (3) kontaktów z przedstawicielami innych państw, utrudniających zamiary prezydenta[74], (4) łamania przez prezydenta etykiety dyplomatycznej w kontaktach z przedstawicielami innych państw oraz niewłaściwe w ocenie urzędników traktowanie sojuszników[75], (5) przekonania urzędników o chaosie decyzyjnym i niestabilności polityki zagranicznej USA[76] (zob. tabela 4).

Tabela 4. Występowanie emotywów w różnych typach sytuacji

Typ sytuacji	Urzędnik	Emotywy	Emocja
Opór urzędników	Trump	Publiczne ośmieszanie, prywatne ośmieszanie, wulgaryzmy	Frustracja, złość
Opór prezydenta	Bolton	Prywatne krytyczne wypowiedzi	Frustracja
	Hill	Prywatne krytyczne wypowiedzi	Frustracja
	McMaster	Prywatne krytyczne wypowiedzi	Frustracja
	Mattis	Prywatne krytyczne wypowiedzi	Frustracja
	Tillerson	Prywatne krytyczne wypowiedzi	Frustracja

[72] B. Woodward, *Strach*..., s. 317-318.

[73] *Tamże*; S. Sheth, *McConnell Joked*...

[74] D.J. Trump, *Remarks at a „Make America Great Again" Rally in Melbourne, Florida*, The American Presidency Project, 18 II 2017, [online] https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-make-america-great-again-rally-melbourne-florida, 12 IX 2025; D.J. Trump, [Presidents have been trying unsuccessfully for years to get Germany and other rich NATO], Tweet, The American Presidency Project: Twitter, 12 VII 2018, [online] https://www.presidency.ucsb.edu/documents/tweets-july-12-2018; D.J. Trump, [„I won an election"], Tweet, The American Presidency Project: Twitter, 22 XII 2018, [online] https://www.presidency.ucsb.edu/documents/tweets-december-22-2018; B. Woodward, *Strach*..., s. 81, 127, 317-318.

[75] J. Mattis, *Resignation Letter*, Document Cloud, 20 XII 2018, [online] https://www.documentcloud.org/documents/5656065-Resignation-Letter-From-Defense-Secretary-James, 26 IV 2024; A. Entous, *The Political Scene*...; F. Hill, *There Is Nothing for You Here*..., rozdz. 9; J. Hansler, K. Atwood, *Tillerson Slams Trump as Pompeo Sings His Praises*, CNN, 15 I 2021, [online] https://www.cnn.com/2021/01/15/politics/tillerson-foreign-policy-interview, 12 IX 2025. Bolton twierdzi, że problemem był przede wszystkim wrogi stosunek Trumpa do NATO. J. Bolton, *The Room Where It Happened*..., s. 124.

[76] J. Bolton, *The Room Where It Happened*..., s. 3; A. Entous, *The Political Scene*...; D. Holmes, F. Hill, *House Impeachment Inquiry Hearing*...; B. Woodward, *Strach*..., s. 299; B. Woodward, *Rage*..., s. 136-137.

Typ sytuacji	Urzędnik	Emotywy	Emocja
Opór innych państw	Trump	Prywatne ośmieszanie, publiczne ośmieszanie, wulgaryzmy, mimika publiczna	Frustracja, złość
Naruszanie etykiety przez prezydenta i stosunek do sojuszników	Bolton	Brak danych	
	Hill	Brak danych	Frustracja
	McMaster	Wulgaryzmy, wyżywanie się na przedmiotach codziennego użytku	Złość
	Mattis	Prywatne i publiczne (w liście rezygnacyjnym) krytyczne wypowiedzi, brak poczucia sensu	Frustracja
	Tillerson	Prywatne krytyczne wypowiedzi, wulgaryzmy	Złość
Chaos decyzyjny	Bolton	Prywatne i publiczne (po dymisji) krytyczne wypowiedzi	Frustracja
	Hill	Prywatne publiczne (po dymisji) krytyczne wypowiedzi	Frustracja
	McMaster	Brak danych	
	Mattis	Brak danych	
	Tillerson	Prywatne i publiczne (po dymisji) krytyczne wypowiedzi	Frustracja

Źródło: opracowanie własne.

SCHEMATY TRANSFORMOWANIA FRUSTRACJI

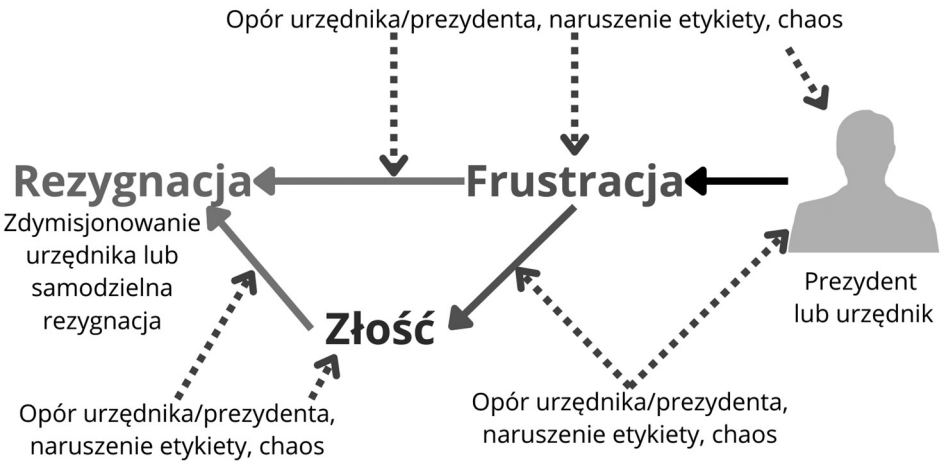
Omawiane emotywy występują w przypadku zjawisk uporczywych, tj. takich, które są powtarzającymi się przeszkodami w realizacji zamierzonych celów. Część z nich, jak przedstawiono w tabeli 4, jest powiązana z uczuciem frustracji. W pozostałych przypadkach – złość i rezygnacja – odwołuję się do przyjętego wcześniej scenariusza transformowania emocji oraz wnioskowania dedukcyjnego pozwalających ustalić afekt, z którego wyewoluowały.

Złość i rezygnacja pojawiające się podczas kreowania polityki zagranicznej w pierwszej administracji Trumpa mogły być poprzedzone frustracją. Uczucie frustracji pojawia się w obliczu trudności w realizacji zamierzonych celów. Ponieważ obserwujemy, iż złość i rezygnacja występowały w obliczu powtarzających się problemów w realizacji celów, jakie zamierzyli prezydent i jego urzędnicy, można uznać, że frustracja towarzyszyła kreowaniu polityki zagranicznej przez administrację Trumpa (zob. wykres 3).

Uporczywie pojawiające się przeszkody nie oddziaływają jedynie na człowieka oraz stan emocjonalny, w jakim się on aktualnie znajduje, ale działają także w procesie transformowania afektu. Na wykresie 3 zilustrowałem to różnokolorowymi strzałkami oraz

podpisami. Barwy ciemniejsze oznaczają stan o większej/rosnącej intensywności, a jaśniejsze – stan o mniejszej/słabnącej intensywności.

Wykres 3

Źródło: opracowanie własne.

Uczucie frustracji w omawianych przypadkach nie zaniknęło z chwilą, gdy urzędnicy przestali pełnić swoje funkcje. Wielokrotnie krytycznie recenzowali politykę zagraniczną Donalda Trumpa zarówno z okresu swojej pracy dla niego, jak i późniejszą. Bolton i Hill publicznie zakwestionowali jego predyspozycje do sprawowania urzędu[77]. Podobnie Mattis, który początkowo odmawiał komentowania działalności Trumpa[78]. Pozostali odmówili, argumentując, iż nie jest ich zadaniem instruowanie wyborców[79].

Prezydent najczęściej odpowiadał na krytykę, podważając kompetencje urzędników i obrażając poszczególne osoby (Bolton, Mattis, Tillerson)[80]. W przypadku Hill

[77] *John Bolton says Trump „not fit for office"*, wywiad przeprowadzony przez M. Raddatz, Good Morning America, 18 VI 2020, [online] https://www.youtube.com/watch?v=FcolhzWk_do, 12 IX 2025; F. Hill, K. Fossett, *„If He Makes a Successful Return in 2024, Democracy's Done"*, POLITICO, 8 X 2021, [online] https://www.politico.com/news/magazine/2021/10/08/fiona-hill-book-donald-trump-515660, 12 IX 2025.

[78] J. Goldberg, *James Mattis Denounces President Trump, Describes Him as a Threat to the Constitution*, „The Atlantic" 2020, 3 VI, [online] https://www.theatlantic.com/politics/archive/2020/06/james-mattis-denounces-trump-protests-militarization/612640/, 12 IX 2025.

[79] *H.R. McMaster on 13 months working for Trump...*; *Rex Tillerson opens up on Trump...*

[80] *Trump Calls Mattis a „Very Overrated General" Over Woodward Claims*, Bloomberg News, 16 IX 2020, [online] https://www.youtube.com/watch?v=VIaWmj0ki5o, 2 IX 2025; D.J. Trump, [Probably the only thing Barack Obama], Tweet The American Presidency Project: Twitter, 4 VI 2020, [online] https://www.presidency.ucsb.edu/documents/tweets-june-4-2020, 12 IX 2025; D.J. Trump, [Mattis was our Country's most overrated General], Tweet, The American Presidency Project: Twitter, 9 VI 2020, [online] https://www.presidency.ucsb.edu/documents/tweets-june-9-2020, 12 IX 2025; D.J. Trump, [Mike Pompeo is doing a great job I am very proud of him], Tweet,

ograniczył się do udostępnienia postu Kasha Patela[81] sugerującego jej związki z rosyjskimi służbami wywiadowczymi[82]. McMastera zaczął krytykować dopiero, gdy ten wydał swoje wspomnienia[83]. Ponieważ jednak żywił wcześniej określone uczucia, nie możemy wykluczyć, iż obserwowane emotywy są przejawem wcześniejszych emocji – niewygasłych (frustracji, złości, rezygnacji) i aktywowanych pod wpływem krytyki.

WNIOSKI

Emotywy wskazujące emocje poszczególnych urzędników pozostają w zgodzie z założeniami teoretycznymi. Przywiązywali oni wagę do czytelnych i uporządkowanych kryteriów zarządzania, charakteryzujących wszystkie reprezentowane przez nich środowiska zawodowe (nauka, instytucje analityczne, wojsko, biznes, dyplomacja, sądownictwo). Ze schematu zdaje się wyłamywać prezydent, który jako przedstawiciel biznesu powinien reprezentować ten sam model pracy co Tillerson. Jest to jednak wyłom pozorny, gdyż poszczególne przedsiębiorstwa posiadają większą autonomię w kreowaniu kultury pracy i związanych z nią wartości niż pozostałe wspomniane obszary zawodowe odwołujące się do zewnętrznych standardów (nauka, think tanki) bądź posiadające rozbudowaną krajową strukturę wymuszającą takie standardy (wojsko, dyplomacja, sądownictwo).

Różnorodność prezentowanych emotywów oraz wartości poszczególnych urzędników, w tym prezydenta, pozostaje w zgodzie z przedstawionymi założeniami AS.

Uczucie frustracji *towarzyszyło* kreowaniu polityki zagranicznej USA i doświadczali je zarówno prezydent Donald Trump, jak i jego podwładni. Analiza okoliczności zaistnienia emotywów, powiązanych z frustracją lub emocjami pochodnymi, wykazuje, iż najczęstszym powodem frustracji prezydenta było przekonanie o braku lojalności jego podwładnych oraz opór amerykańskich partnerów międzynarodowych. Z kolei urzędnicy doświadczali afektu w sytuacjach, gdy napotykali to, co uważali za chaos, niewłaściwe traktowanie podwładnych i partnerów międzynarodowych, łamanie umów. W analizie

The American Presidency Project: Twitter, 7 XII 2018, [online] https://www.presidency.ucsb.edu/documents/tweets-december-7-2018, 12 IX 2025; D.J. Trump, [Rex Tillerson, a man who is „dumb as a rock"]...; D.J. Trump, [Wacko John Bolton's], Tweet, The American Presidency Project: Twitter, 18 VI 2020, [online] https://www.presidency.ucsb.edu/documents/tweets-june-18-2020, 12 IX 2025; D.J. Trump, [Wow, I finally agree with failed political consultant], Tweet, The American Presidency Project: Twitter, 20 VI 2020, [online] https://www.presidency.ucsb.edu/documents/tweets-june-20-2020, 12 IX 2025; D.J. Trump, [Interesting guy. „Bolton is really dumb". True, and he broke the law!], Tweet, The American Presidency Project: Twitter, 23 VI 2020, [online] https://www.presidency.ucsb.edu/documents/tweets-june-23-2020, 12 IX 2025.

[81] W pierwszej administracji Trumpa Patel był m.in. zastępcą dyrektora Wywiadu Narodowego. W 2025 roku mianowano go dyrektorem FBI.

[82] D.J. Trump, [RT @KashFiona Hill- Christopher Steele Fiona Hill- Igor Danchenko Fiona Hill-...], Truth Social, 15 IX 2022, [online] https://trumpstruth.org/statuses/20677, 3 IX 2025.

[83] D.J. Trump, [H.R. MCMASTER IS A WEAK AND TOTALLY INEFFECTIVE LOSER!], Truth Social, 3 III 2025, [online] https://truthsocial.com/@realDonaldTrump/114096103832487629, 12 IX 2025.

obserwuję przynajmniej korelację między odmiennymi systemami wartości prezydenta i jego podwładnych, które znalazły się w konflikcie, a doświadczaną przez nich frustracją.

Dostrzegam także, iż w większości analizowanych przypadków frustracja prowadziła do złości. Wszystkie te sytuacje skutkowały dymisjami/rezygnacjami urzędników. Troje (Hill, Bolton i Mattis) zrezygnowało samodzielnie. Dwoje (McMaster i Tillerson) nosiło się z zamiarem rezygnacji przed ich zwolnieniem. Raport Brookings Institution wskazuje, że pierwszą administrację prezydenta Trumpa cechowała większa rotacja pracowników administracji niż w poprzednich rządach, począwszy od czasów Ronalda Reagana[84]. Oznacza to, iż frustracja i jej skutki mogły dotyczyć większej liczby urzędników[85].

Frustracja prawdopodobnie nie znikła po zaprzestaniu sprawowania urzędu, gdyż obserwujemy emotywy, które mogą na to wskazywać[86]. O możliwości istnienia tego problemu w szerszej skali świadczą przypadki innych urzędników[87]. Należy jednak zaznaczyć, iż dysponujemy źródłami wskazującymi, iż wśród osób pracujących w administracji Trumpa w obszarze polityki zagranicznej były takie, które czuły się bardzo dobrze na swoich stanowiskach[88]. Istnieje zatem potrzeba dalszych badań umożliwiających stwierdzenie, czy frustracja towarzyszyła także większej liczbie urzędników odpowiedzialnych za kreowanie polityki zagranicznej.

BIBLIOGRAFIA

Ashkanasy N.M., Dorris A.D., *Emotions in the Workplace*, „Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior" 2017, vol. 4, https://doi.org/10.1146/annurev-orgpsych-032516-113231.

Badke-Schaub P., Eris O., *A Theoretical Approach to Intuition in Design: Does Design Methodology Need to Account for Unconscious Processes?*, [w:] *An Anthology of Theories and Models of*

[84] Administracja Trumpa spośród wszystkich urzędników zatrudnionych w czasie czteroletniej kadencji w pierwszych dwóch latach wymieniła najwięcej urzędników, czyli 66%. Drugi w kolejności Reagan wymienił 57%. Natomiast w pierwszym roku Trump wymienił 35% urzędników. Drugi w kolejności był Reagan z 17%. Sumarycznie 92% urzędników odeszło samodzielnie lub zostało zdymisjonowanych. U drugiego w kolejności Reagana odsetek ten wynosi 78%. Z gabinetu Trumpa odeszło 14 urzędników wyższego szczebla. U drugiego w kolejności George'a H.W. Busha było to 8 urzędników. K. Dunn. Tenpas, *Why Is Trump's Staff Turnover Higher than the 5 Most Recent Presidents?*, Brookings, 19 I 2018, [online] https://www.brookings.edu/articles/why-is-trumps-staff-turnover-higher-than-the-5-most-recent-presidents/, 29 IV 2024; K. Dunn Tenpas, *Tracking Turnover in the Trump Administration*, Brookings, I 2021, [online] https://www.brookings.edu/articles/tracking-turnover-in-the-trump-administration/, 29 IV 2024.

[85] Sugestie takie pojawiają się m.in. w: G. Stephanopoulos, L. Dickey, *Situation Room*..., s. 329, 354.

[86] Na przykład nie obserwujemy emotywów mogących znamionować złość Hill w konkretnych sytuacjach, jednak komentując swoją pracę w administracji Trumpa, wskazywała, że uczucie to jej towarzyszyło. F. Hill, *There Is Nothing for You Here*..., rozdz. 12.

[87] Elizabeth Neumann odpowiedzialna za politykę bezpieczeństwa twierdziła, że po zakończeniu pracy w administracji potrzebowała roku terapii. G. Stephanopoulos, L. Dickey, *Situation Room*..., s. 369.

[88] M. Pompeo, [Mr. President – I was proud to work with you too], Tweet, Twitter, 10 XI 2024, [online] https://x.com/mikepompeo/status/1855679395366596778, 16 IX 2025.

Design: Philosophy, Approaches and Empirical Explorations, red. A. Chakrabarti, L.T.M. Blessing, London 2014.

Baldessarelli G., *Emotions and Routine Dynamics*, [w:] *Cambridge Handbook of Routine Dynamics*, red. M.S. Feldman i in., Cambridge 2021, https://doi.org/10.1017/9781108993340.030.

Berkowitz L., *Frustration-aggression Hypothesis: Examination and Reformulation*, „Psychological Bulletin" 1989, vol. 106, nr 1.

Bolton J., *The Room Where It Happened: A White House Memoir*, New York 2020.

Bono J.E. i in., *Workplace Emotions: The Role of Supervision and Leadership*, „Journal of Applied Psychology" 2007, vol. 92, nr 5.

Breuer J., Elson M., *Frustration-Aggression Theory*, [w:] *The Wiley Handbook of Violence and Aggression*, red. P. Sturmey, Chichester 2017.

Bull H., *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, London 2012.

Clément M., Sangar E., *Introduction: Methodological Challenges and Opportunities for the Study of Emotions*, [w:] *Researching Emotions in International Relations: Methodological Perspectives on the Emotional Turn*, red. M. Clément, E. Sangar, Cham 2018.

Damásio A., *Descartes' Error: Emotion, Reason and the Human Brain*, London 2008.

Damski P.P., *Ewolucja koncepcji „szczególności Arktyki" w kontekście wpływu wojny rosyjsko-ukraińskiej na sytuację międzynarodową na Dalekiej Północy (luty–grudzień 2022)*, [w:] *Formy mocarstwowości we współczesnym świecie – studium przypadków*, red. M. Marczuk-Karbownik, K. Żakowski, Łódź 2023.

Damski P.P., *Klio czuje. Refleksje nad historią międzynarodową na przykładzie problemu emocji*, „Historyka. Studia Metodologiczne" 2022, t. 52.

Dejonckheere E., *Are Positive and Negative Emotions Really Opposites?*, „Psychology Today" 2020, 10 II, [online] https://www.psychologytoday.com/us/blog/emotions-and-well-being/202002/are-positive-and-negative-emotions-really-opposites.

Dunn Tenpas K., *Tracking Turnover in the Trump Administration*, Brookings, I 2021, [online] https://www.brookings.edu/articles/tracking-turnover-in-the-trump-administration/.

Dunn Tanpas K., *Why Is Trump's Staff Turnover Higher than the 5 Most Recent Presidents?*, Brookings, 19 I 2018, [online] https://www.brookings.edu/articles/why-is-trumps-staff-turnover-higher-than-the-5-most-recent-presidents/.

Duroselle J.-B., *The Statesman*, [w:] *Introduction to the History of International Relations*, red. J.-B. Duroselle, P. Renouvin, London 1968.

Engel J.A., *No More Mulligans. Donald Trump and International Alliances*, [w:] *The Presidency of Donald J. Trump. A First Historical Assessment*, red. J.E. Zelizer, Princeton 2022.

Entous A., *The Political Scene. A Devil's Bargain*, „The New Yorker" 2020, 29 VI.

Esper M.T., *A Sacred Oath: Memoirs of a Secretary of Defense during Extraordinary Times*, New York 2022.

Feldman Barrett L., Bliss-Moreau E., *She's Emotional. He's Having a Bad Day: Attributional Explanations for Emotion Stereotypes*, „Emotion" 2009, vol. 9, nr 5, https://doi.org/10.1037/a0016821?urlappend=%3Futm_source%3Dresearchgate.net%26utm_medium%3Darticle.

Feldman Barrett L., *Hypotheses about Emotional Development in the Theory of Constructed Emotion: A Response to Developmental Perspectives on How Emotions Are Made*, „Human Development" 2020, vol. 64, nr 2, https://doi.org/10.1159/000508988.

Feldman Barrett L., *Jak powstają emocje. Sekretne życie mózgu*, przeł. A. Jarosz, Warszawa 2020.
Filipovic J., *Why This Man Is Too Emotional to Be President,* CNN, 30 X 2020, [online] https://www.cnn.com/2020/09/30/opinions/angry-white-men-on-stage-filipovic/index.html.
Finney P., *Introduction: What is International History*, [w:] *Palgrave advances in international history*, red. P. Finney, London 2005.
Frances A., *Misdiagnosing Donald Trump*, „Journal of Mental Health" 2017, vol. 26, nr 5, https://doi.org/10.1080/09638237.2017.1371845.
Goldberg J., *James Mattis Denounces President Trump, Describes Him as a Threat to the Constitution*, The Atlantic, 3 VI 2020, [online] https://www.theatlantic.com/politics/archive/2020/06/james-mattis-denounces-trump-protests-militarization/612640/.
Gopinath R., *Employees' Emotions in Workplace*, „Research Journal of Business Management" 2009, vol. 5, nr 1, https://doi.org/10.3923/rjbm.2011.1.15.
Grisham S., *I'll Take Your Questions Now: What I Saw at the Trump White House*, New York 2021.
Grobler A., *Metodologia nauk*, Kraków 2006, *Kompendia Filozoficzne*.
Hansler J., Atwood K., *Tillerson Slams Trump as Pompeo Sings His Praises*, CNN, 15 I 2021, [online] https://www.cnn.com/2021/01/15/politics/tillerson-foreign-policy-interview.
van Heijst K., Kret M.E., Ploeger A., *Basic Emotions or Constructed Emotions: Insights From Taking an Evolutionary Perspective*, „Perspectives on Psychological Science" 2023, vol. 20, nr 3, https://doi.org/10.1177/17456916231205186.
Hidalgo-Tenorio E., Benítez-Castro M.-Á., *Trump's Populist Discourse and Affective Politics, or on How to Move „the People" through Emotion*, „Globalisation, Societies and Education" 2022, vol. 20, nr 2, https://doi.org/10.1080/14767724.2020.1861540.
Hill F., Fossett K., *If He Makes a Successful Return in 2024, Democracy's Done*, POLITICO, 8 X 2021, [online] https://www.politico.com/news/magazine/2021/10/08/fiona-hill-book-donald-trump-515660.
Hill F., *There Is Nothing for You Here: Finding Opportunity in the 21st Century*, Boston 2021.
Holmes D., Hill F., *House Impeachment Inquiry Hearing*, C-SPAN, 21 XI 2019 [online] https://www.c-span.org/video/?466380-1/impeachment-hearing-fiona-hill-david-holmes.
von Holstein F., *Wilhelm II and Foreign Policy*, [w:] *The Holstein Papers. The Memoirs, Diaries and Correspondence of Friedrich von Holstein, 1837-1903*, red. M.H. Fisher, N. Rich, t. 1: *Memoirs*, Cambridge 1963.
Hughes J.M., *Emotion and High Politics: Personal Relations at the Summit in Late Nineteenth-Century Britain and Germany*, Berkeley 1983.
Immerman R., *Psychology*, [w:] *Explaining the History of American Foreign Relations*, red. M.J. Hogan, T.G. Paterson, Cambridge 2004.
Jackson R.H., *The Global Covenant: Human Conduct in a World of States*, Oxford 2000.
Kinzel K., *Method and Meaning: Ranke and Droysen on the Historian's Disciplinary Ethos*, „History and Theory" 2020, vol. 59, https://doi.org/10.1111/hith.12144.
Kratochwil F.V., *Constructivism as an Approach to Interdisciplinary Study*, [w:] K.M. Fierke, K.E. Jørgensen, *Constructing International Relations: The Next Generation*, London–New York 2001.
John Bolton Says Trump „Not Fit for Office", Good Morning America, YouTube, 18 VI 2020, [online] https://www.youtube.com/watch?v=FcolhzWk_do.

Koschut S. i in., *Discourse and Emotions in International Relations*, „International Studies Review" 2017, vol. 19, nr 3, https://doi.org/10.1093/isr/vix033.

Koschut S., *Emotional (Security) Communities: The Significance of Emotion Norms in Inter-Allied Conflict Management*, „Review of International Studies" 2014, vol. 40, nr 3, https://doi.org/10.1017/S0260210513000375.

Koschut S., *The Power of (Emotion) Words: On the Importance of Emotions for Social Constructivist Discourse Analysis*, „Journal of International Relations and Development" 2018, vol. 21, https://doi.org/10.1057/s41268-017-0086-0.

Kruse M., *„I Need Loyalty"*, POLITICO Magazine, III/IV 2018, [online] http://politi.co/2H9Z1aA.

Kwiatkowska M.M. i in., *Narcissism and Trust: Differential Impact of Agentic, Antagonistic, and Communal Narcissism*, „Personality and Individual Differences" 2019, vol. 137, https://doi.org/10.1016/j.paid.2018.08.027.

Lazarus R.S., *Emotions and Interpersonal Relationships: Toward a Person-Centered Conceptualization of Emotions and Coping*, „Journal of Personality" 2006, vol. 74, nr 1, https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2005.00368.x.

LeDoux J., *A Neuroscientist's Perspective on Debates about the Nature of Emotion*, „Emotion Review" 2012, vol. 4, nr 4, https://doi.org/10.1177/1754073912445822.

LeDoux J., *Rethinking the Emotional Brain*, „Neuron" 2012, vol. 73, nr 4, https://doi.org/10.1016/j.neuron.2012.02.004.

Leu J., Wang J., Koo K., *Are Positive Emotions Just as „Positive" Across Cultures?,* „Emotion" 2011, vol. 11, nr 4, https://doi.org/10.1037/a0021332.

Loth W., *Angst und Vertrauensbildung*, [w:] *Dimensionen internationaler Geschichte*, red. J. Dülffer, München 2012.

Loth W., *Einleitung*, [w:] *Internationale Geschichte. Themen – Ergebnisse – Aussichten*, red. W. Loth, J. Osterhammel, Berlin/Boston 2000.

Loth W., *Internationale Geschichte als pluralistisches Programm*, [w:] *Internationale Geschichte in Theorie und Praxis / International History in Theory and Praxis*, red. B. Haider-Wilson, W.D. Godsey, W. Mueller, Wien 2017.

Lunbeck E., *The Allure of Trump Narcissism*, [w:] *Psychoanalytic and Historical Perspectives on the Leadership of Donald Trump: Narcissism and Marketing in an Age of Anxiety and Distrust*, red. M. Maccoby, K. Fuchsman, London–New York 2020.

Mattis J., *Resignation Letter*, Document Cloud, 20 XII 2018, [online] https://www.documentcloud.org/documents/5656065-Resignation-Letter-From-Defense-Secretary-James.

McMaster H.R., *At War with Ourselves: My Tour of Duty in the Trump White House*, New York 2024.

Morin R., *„Idiot," „Dope," „Moron": How Trump's Aides Have Insulted the Boss*, POLITICO, 4 IX 2018, [online] https://www.politico.com/story/2018/09/04/trumps-insults-idiot-woodward-806455.

Morris J.A., Feldman D.C., *Managing Emotions In The Workplace*, „Journal of Managerial Issues" 1997, vol. 9, nr 3.

Mulligan K., *Emotions and Values*, [w:] *The Oxford Handbook of Philosophy of Emotion*, red. P. Goldie, Oxford 2009.

Nai A., Martínez i Coma F., Maier J., *Donald Trump, Populism, and the Age of Extremes: Comparing the Personality Traits and Campaigning Styles of Trump and Other Leaders Worldwide*, „Presidential Studies Quarterly" 2019, vol. 49, nr 3, https://doi.org/10.1111/psq.12511.

Neumann I.B., *The English School on Diplomacy: Scholarly Promise Unfulfilled*, „International Relations" 2003, vol. 17, nr 3, https://doi.org/10.1177/00471178030173006.

Philippe F.L. i in., *Passion for an Activity and Quality of Interpersonal Relationships: The Mediating Role of Emotions*, „Journal of Personality and Social Psychology" 2010, vol. 98, nr 6, https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/a0018017.

Pober J., *What Emotions Really Are (In the Theory of Constructed Emotions)*, „Philosophy of Science" 2018, vol. 85, nr 4, https://doi.org/10.1086/699158.

Pompeo M., *Never Give an Inch: Fighting for the America I Love*, New York 2023.

Płomiński K., *Arabia Incognita. Raport polskiego ambasadora*, Warszawa 2019.

Ringmar E., *Eugene Gendlin and the Feel of International Politics*, [w:] *Researching Emotions in International Relations: Methodological Perspectives on the Emotional Turn*, red. M. Clément, E. Sangar, Cham 2018.

Reddy W.M., *Against Constructionism: The Historical Ethnography of Emotions*, „Current Anthropology" 1997, vol. 38, nr 3, https://doi.org/10.1086/204622.

Reddy W.M., *Emotional Liberty: Politics and History in the Anthropology of Emotions*, „Cultural Anthropology" 1999, vol. 14, nr 2, https://doi.org/10.1525/can.1999.14.2.256.

Reus-Smit C., *Konstruktywizm*, [w:] *Teorie stosunków międzynarodowych*, red. S. Burchill i in., Warszawa 2006.

Rucker P., Leonnig C., *A Very Stable Genius: Donald J. Trump's Testing of America*, New York 2021.

Sheth S., *McConnell Joked That Trump's Ex-Secretary of State Could Deny Calling Trump a „moron" Because He Actually Called Him a „Fucking Moron": Book*, Business Insider, 16 IX 2025, [online] https://www.businessinsider.com/mcconnell-joked-about-tillerson-calling-trump-fucking-moron-book-2021-9.

Scherer K., *On the Rationality of Emotions: or, When are Emotions Rational?*, „Social Science Information" 2011, vol. 50, nr 3-4, https://doi.org/10.1177/0539018411411018.

Schortgen F., *U.S. Foreign Policy in the Trump Administration: The Unmooring of America's Global Leadership Role?*, [w:] *The Legacy of the Trump Administration. A Disruptive Presidency*, red. Michael Grossman i in., Cham 2024, https://doi.org/10.1007/978-3-031-65247-9_8.

Schrock D. i in., *The Emotional Politics of Making America Great Again: Trump's Working Class Appeals*, „The Journal of Working-Class Studies" 2017, vol. 2, nr 1, https://doi.org/10.13001/jwcs.v2i1.6039.

Sharp P., *Herbert Butterfield, the English School and the civilizing virtues of diplomacy*, „International Affairs" 2003, vol. 79, nr 4, https://doi.org/10.1111/1468-2346.00340.

Skolimowski H., *Refleksje na temat nowej epistemologii*, „Estetyka i Krytyka" 2009/2010, nr 17/18.

Stearns P.N., *Emotion and Change: Where History Comes In*, [w:] *Emotions in International Politics: Beyond Mainstream International Relations,* red. Y. Ariffin, J.-M. Coicaud, V. Popovski, Cambridge 2016, https://doi.org/10.1017/CBO9781316286838.

Stearns P.N., Stearns C.Z., *Emotionology: Clarifying the History of Emotions and Emotional Standards*, „American Historical Review" 1985, vol. 90, nr 4.

Stephanopoulos G., Dickey L., *Situation Room. Pokój, w którym ważą się losy świata*, przeł. Ł. Praski, Warszawa 2025.

Szorc K., *O irytacji bez irytacji*, „Parezja. Czasopismo Forum Młodych Pedagogów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN" 2016, nr 2(6).

Šimić G. i in., *Understanding Emotions: Origins and Roles of the Amygdala*, „Biomolecules" 2021, vol. 11, nr 6, https://doi.org/10.3390/biom11060823.

The Power of Emotions in World Politics, red. S. Koschut, London–New York 2020.

Tucker E., *Hope, Hate and Indignation: Spinoza and Political Emotion in the Trump Era*, [w:] *Trump and Political Philosophy: Patriotism, Cosmopolitanism, and Civic Virtue*, red. M.B. Sable, A.J. Torres, Cham 2018.

Turner O., Kaarbo J., *Predictability Unpredictable: Trump's Personality and Approach Towards China,* [w:] *A Trump Doctrine: Unpredictability and Foreign Policy*, red. M. Bentley, A.B. Lerner, London–New York 2023.

Wehner L.E., *Stereotyped Images and Role Dissonance in the Foreign Policy of Right-Wing Populist Leaders: Jair Bolsonaro and Donald Trump*, „Cooperation and Conflict" 2023, vol. 58, nr 3, https://doi.org/10.1177/00108367221108814.

Wendt A., *Społeczna teoria stosunków międzynarodowych*, przeł. W. Derczyński, Warszawa 2008.

Wierzbicka A., *Emotions across Languages And Cultures: Diversity and Universals*, Cambridge 1999.

Wojczewski T., *Trump, Populism, and American Foreign Policy*, „Foreign Policy Analysis" 2020, vol. 16, nr 3, https://doi.org/10.1093/fpa/orz021.

Woodward B., Costa R., *Peril*, New York 2021.

Woodward B., *Rage*, New York 2020.

Woodward B., *Strach: Trump w Białym Domu*, przeł. M. Studencki i in., Warszawa 2018.

Wróbel S., *Logos, Ethos, Pathos. Classical Rhetoric Revisited*, „Polish Sociological Review" 2015, vol. 191, nr 3.

Zaharna R.S., *Trumping Traditional Public Diplomacy*, USC Center on Public Diplomacy, 17 I 2017, [online:] https://uscpublicdiplomacy.org/blog/trumping-traditional-public-diplomacy.

Przemysław Piotr DAMSKI – adiunkt w Katedrze Teorii i Historii Stosunków Międzynarodowych na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politologicznych Uniwersytetu Łódzkiego. Jego badania koncentrują się wokół emocji w stosunkach międzynarodowych, polityki zagranicznej USA oraz Arktyki w stosunkach międzynarodowych.